

УДК 321.6:327.2

DOI [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2025-3\(79\)-3](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2025-3(79)-3)

Руслан ДЕМЧИШАК

кандидат політичних наук, доцент кафедри політології та міжнародних відносин,
Національний університет «Львівська політехніка»,
ruslan.dem74@gmail.com

ORCID: 0000-0002-9499-7889

РАШИЗМ І ЄВРОПЕЙСЬКА ІДЕЯ: АНТАГОНІЗМ ЦІННОСТЕЙ ТА АСИМЕТРІЯ НАРАТИВІВ

Здійснено порівняльний аналіз ідеології рашизму та європейської ідеї у контексті ціннісних орієнтацій. Проаналізовано базові документи, на основі яких формуються ідеологеми рашизму та основні принципи європейської ідеї. Досліджено динаміку конфронтації ідеології рашизму та європейської ідеї.

З'ясовано принципову асиметрію у формуванні наративів щодо діалогу між європейською і євроатлантичною спільнотою з одного боку та росією з іншого. Російська федерація, спираючись на ідеологеми євразійства та антизахідництва, які з часом щораз більше проектувалися на державну ідеологію, починаючи з кінця 1990-х років формувала образ Заходу як структурного супротивника. У свою чергу, Європейський Союз і НАТО протягом майже двох десятиліть послідовно розбудовували інституційні механізми партнерства. Лише відкрита збройна агресія Росії стала чинником, що спричинив докорінну зміну політичних оцінок Заходу. Це доводить односторонність протиставлення: ініціатором конфронтаційного наративу була росія, тоді як Європа тривалий час дотримувалася інтегративного та конструктивного підходу.

Констатовано, що рашизм як ідеологія становить собою не лише локальний феномен російської політики, а й глобальний виклик для сучасної системи міжнародних відносин. Його сутність полягає у навмисному конструюванні дихотомії «росія/Захід», що перетворює цивілізаційне різноманіття на арену конфронтації та виправдовує насильницьку експансію. Така модель мислення не передбачає можливості діалогу, оскільки заснована на принциповому запереченні рівності та універсальності правових і моральних норм. Вона прагне не до співіснування, а до витіснення альтернативних ціннісних систем, надаючи агресії статусу самопроголошеної «історичної місії». У цьому полягає ключова відмінність від європейського проекту, що інституціалізує свободу вибору, плюралізм і верховенство права як основу співжиття. Отже, протистояння між рашизмом та європейською ідеєю не можна розглядати лише як політичну суперечку чи конкуренцію моделей розвитку; воно є проявом глибокого цивілізаційного розриву між агресивною ідеологією винятковості та нормативним порядком універсальних цінностей

Ключові слова: рашизм, європейська ідея, російсько-українська війна, рф, ЄС, неоевразійство, державна ідеологія.

Ruslan Demchyshak. RACISM AND EUROPEAN IDEA: ANTAGONISM OF VALUES AND ASYMMETRY OF NARRATIVES

A comparative analysis of the ideology of racism and the European idea in the context of value orientations has been carried out. The basic documents on the basis of which the ideologemes of racism and the main principles of the European idea are formed have been analyzed. The dynamics of the confrontation of the ideology of racism and the European idea have been studied.

The fundamental asymmetry in the formation of narratives regarding the dialogue between the European and Euro-Atlantic community on the one hand and Russia on the other has been clarified. The Russian Federation, relying on the ideologemes of Eurasianism and anti-Westernism, which over time were increasingly projected onto the state ideology, has been forming the image of the West as a structural adversary since the late 1990s. In turn, the European Union and NATO have been consistently building institutional mechanisms of partnership for almost two decades. Only Russia's open armed aggression has become a factor that has caused a fundamental change in the political assessments of the West. This proves the one-sidedness of the opposition: Russia was the initiator of the confrontational narrative, while Europe has long adhered to an integrative and constructive approach.

It is stated that racism as an ideology is not only a local phenomenon of Russian politics, but also a global challenge to the modern system of international relations. Its essence lies in the deliberate construction of the dichotomy "Russia/West", which turns civilizational diversity into an arena of confrontation and justifies violent expansion. Such a model of thinking does not provide for the possibility of dialogue, since it is based on the fundamental denial of equality and universality of legal and moral norms. It strives not for coexistence, but for the displacement of alternative value systems, giving aggression the status of a self-proclaimed "historical mission". This is the key difference from the European project, which institutionalizes freedom of choice, pluralism and the rule of law as the basis of coexistence. Therefore, the confrontation between racism and the European idea cannot be viewed only as a political dispute or competition of development models; it is a manifestation of a deep civilizational gap between the aggressive ideology of exceptionalism and the normative order of universal values.

Key words: racism, European idea, Russian-Ukrainian war, Russian Federation, EU, neo-Eurasianism, state ideology.

Постановка проблеми. Контекст сучасної російсько-української війни виразно продемонстрував різкий контраст цінностей – євразійських та європейських. Російський ідеологічний дискурс, що формує основу зовнішньої політики та легітимізує агресивні дії РФ, базується на ідеології рашизму, центральним інтелектуальним підґрунтям якої виступають ідеї О. Дугіна, а саме – неоевразійство [1]. Ця ідеологія створює бінарну опозицію між «Євразією» (з Росією як її центром) та «Атлантизмом» (Захід, уособлений ЄС, США та НАТО), що слугує виправданням експансіонізму, війни та антизахідної риторики [2]. Основні принципи неоевразійства відображено по суті в офіційних документах РФ [3; 4; 5; 6]. У пропагандистському вимірі ці ідеологеми трансформуються в наративи про занепад заходу і моральну висоту Росії, що виправдовують агресію проти України та інших держав.

На противагу цьому ЄС не спирається на ідеологію в класичному сенсі, а керується універсальними принципами та цінностями, закріпленими в його ключових документах, таких як Договір про Європейський Союз 2012 року [7], Хартія основних прав 2000/2012 [8] та Копенгагенські критерії 1993 року [9]. Ці цінності – повага до людської гідності, свобода, демократія, рівність, верховенство права та захист прав людини – не спрямовані на протиставлення іншим державам чи цінностям, а декларують мету їх дотримання та просування через правовий і інституційний порядок. ЄС не формує конфронтаційних наративів, а пропонує відкритий простір для співіснування різних ідентичностей, що робить його підхід принципово відмінним від рашизму.

Ця асиметрія створює розрив у розумінні сучасного конфлікту: російська ідеологія рашизму, спираючись на неоевразійство, ініціює конфронтацію, тоді як європейська ідея реагує на неї, захищаючи універсальні норми. Дослідження цієї проблеми є актуальним, оскільки воно дозволяє розкрити механізми ідеологічної легітимації агресії, роль ціннісних позицій у геополітиці та перспективи європейської інтеграції як альтернативи авторитарним доктринам.

Метою статті є аналіз неоевразійства як основи рашизму, порівняння з європейською ідеєю та оцінка історичного розвитку протистояння для розуміння шляхів подолання цивілізаційного конфлікту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останні дослідження російської ідеології рашизму та неоевразійства О. Дугіна акцентують увагу на їхній ролі в формуванні зовніш-

ньої політики РФ, легітимації війни проти України та протистоянні з європейськими цінностями. Зокрема, у праці А. Шеховцова аналізується концепція неоевразійства О. Дугіна як ідеологічне підґрунтя російсько-української війни з акцентом на цивілізаційному конфлікті між «Євразією» та «Атлантизмом» [10]. Ця ж ідея розвивається в книзі М. Бассіна та І. Позо, де неоевразійство розглядається як інструмент ідентичності та зовнішньої політики РФ [11].

Сучасні публікації про рашизм як ідеологію підкреслюють його подібність до фашизму. У статті С. Квятковського проводиться порівняльний аналіз дефініцій, де рашизм визначається як нова форма фашизму, що поєднує імперіалізм, антизахідництво та культ традиційних цінностей [12]. Аналогічно, у статті Н. Рудого рашизм аналізується як різновид фашистського режиму, що легітимізує порушення міжнародного права та агресію [13]. Дослідження М. Ларуель розкриває формування рашизму як гібридної ідеології, що включає елементи путінізму, антиглобалізму та антизахідництва для виправдання війни [14].

Порівняльні студії європейської ідеї та російського неоевразійства підкреслюють асиметрію. У дослідженні В. Торосян порівнюється класичне євразійство та неоевразійство, акцентуючи на впливі ідей О. Дугіна на інтеграційні процеси в пострадянському просторі, протиставляючи їх європейським цінностям плюралізму [15]. Праця А. Нуграга демонструє, як теорія Дугіна впливає на зовнішню політику РФ, створюючи опозицію до ЄС як «атлантистської» структури [16].

Загалом, література 2020–2025 рр. свідчить про еволюцію рашизму як гібридної ідеології, що інтегрує неоевразійство для легітимації агресії, тоді як європейська ідея позиціонується як антипод, заснований на універсальних цінностях. Ці дослідження підкреслюють необхідність глибшого аналізу асиметричного протистояння для розуміння сучасних геополітичних конфліктів.

Основна частина. Базовою підвалиною та інтелектуальною основою ідеології рашизму виступає концепція неоевразійства, сформована, зокрема, у працях О. Дугіна. Її основний тезис – цивілізаційний поділ світу на два антагоністичні блоки: «Атлантизм» (Захід, уособлений США, НАТО та Європейським Союзом) та «Євразію» (Росію як ядро окремої цивілізації, що має претензію на власний глобальний простір) [1; 2].

У програмній праці «Основи геополітики» О. Дугін окреслює Атлантизм як «морську цивілізацію», засновану на ліберальних цін-

ностях індивідуалізму, демократії та ринкової економіки. Ця цивілізація, за О. Дугіном, нібито має експансіоністський характер і прагне глобальної уніфікації, що веде до втрати культурної та політичної самобутності інших народів. Натомість Євразія визначається ним як «цивілізація суші», що ґрунтується на традиції, ієрархії та духовності, й покликана протистояти деградації, яке нібито несе Захід [1, с. 29–45]. У цьому дихотомічному баченні Заходу як антипода формується цілісна система протиставлень: індивідуалізм/колективізм, демократія/авторитарна ієрархія, плюралізм/єдина традиційна істина.

Подальша розробка ідей неоевразійства відбулася у праці «Четверта політична теорія» (2012), де О. Дугін намагається синтезувати елементи традиціоналізму, антиглобалізму та критики лібералізму у цілісну доктрину. Якщо ХХ століття, на його думку, належало трьом політичним теоріям – лібералізму, комунізму та фашизму, то ХХІ століття має принести «четверту», яка подолає домінування ліберального проекту й стане ідеологічним виправданням для створення багатополярного світу [2]. У цьому проекті росія відіграє роль центру, що має об'єднати довкола себе простори Євразії проти Заходу. У такий спосіб ідеологія неоевразійства намагається виправдати геополітичну експансію Москви.

Цей дуалізм «Євразія/Атлантизм» має не лише метафоричний характер, але й безпосередньо проектується на державну ідеологію та практику російської зовнішньої політики. Ідеологеми О. Дугіна перегукуються з офіційними документами РФ: «Концепцією зовнішньої політики Російської Федерації» від 31 березня 2023 р., де підкреслюється протиставлення «багатополярного світу» та «західної гегемонії» [3]; «Стратегією національної безпеки» 2021 р., у якій західний лібералізм описується як загроза традиційним цінностям [4]; а також Указом Президента РФ № 809 від 9 жовтня 2022 р. «Про затвердження Основ державної політики у сфері збереження і зміцнення традиційних російських духовно-моральних цінностей», де безпосередньо закріплено ціннісну опозицію росії і Заходу [5]. Таким чином, неоевразійство не лишилося на рівні інтелектуального експерименту, а стало базовим каркасом для ідеологічної легітимації рашизму.

У пропагандистському вимірі ця ідеологія трансформується у стереотипи про «загниваючий Захід», «сатанізм» і «деградацію ліберальної цивілізації». Найяскравішим прикладом стала промова В. Путіна від 30 вересня 2022 р. з нагоди оголошення анексії українських тери-

торій, у якій протиставлення «традиційних цінностей» і «західного розкладання» набуло характеру маніфесту [6]. Таким чином, ідеологема «Євразія проти Атлантизму» працює як ключова матриця легітимації війни та експансіонізму рф.

На цьому тлі європейська ідея постає принципово іншою. Вона не є ідеологією у класичному сенсі, а являє собою нормативний конструкт, інституціоналізований у праві ЄС та міжнародному правопорядку. Йдеться про правову й політичну культуру, що унеможливає домінацію насильницьких ієрархій, протиставлених їй у неоевразійській доктрині. Вона не постає як доктрина, що нав'язує єдину систему світогляду, а швидше функціонує як нормативний проект, у межах якого співіснують різні політичні традиції, світогляди та ідентичності. Це відображає фундаментальну відмінність європейської політичної культури: замість створення централізованої ідеології, вона розбудовує правовий та інституційний порядок, що гарантує можливість вільного вибору ідей.

Разом із тим, попри відсутність європейської ідеології у класичному розумінні цього терміна, можна виокремити певне ціннісне ядро європейського проекту, що сформувалося внаслідок історичного досвіду ХХ століття, передусім – як реакція на катастрофи тоталітаризму та світових воєн. Його оформлення стало результатом не лише політичних домовленостей між державами, але й глибокої інституціоналізації, яка розпочалася після Другої світової війни та поступово набирала сили у процесі європейської інтеграції. На відміну від догматичних ідеологічних систем, що претендують на всеохопне пояснення суспільного розвитку (такими є, зокрема, радянський комунізм чи сучасний рашизм), європейська ідея репрезентує нормативний проект, який ґрунтується на універсальних цінностях і правових засадах, водночас залишаючись відкритим до плюралізму політичних практик та культурних традицій.

Ціннісні орієнтири європейської інтеграції отримали чітке відображення у низці документів, що мають ключове значення для самовизначення Європейського Союзу та ширшої європейської політичної спільноти.

Передусім слід звернути увагу на статтю 2 Договору про Європейський Союз, де визначено фундаментальні принципи: «Союз ґрунтується на цінностях поваги до людської гідності, свободи, демократії, рівності, верховенства права та поваги до прав людини, включно з правами осіб, які належать до меншин» [7]. У цій нормі закріплено кон-

цептуальну основу європейського політичного порядку, яка водночас є критерієм легітимності всіх інституційних рішень і політичних практик у межах ЄС.

Також базовим елементом є Хартія основних прав Європейського Союзу [8], що кодифікує широкий спектр прав і свобод – від права на життя і заборони катувань до соціальних прав та права на культурну самобутність. Важливою рисою цього документа є його подвійний характер: з одного боку, він має безпосередню юридичну силу, а з іншого – виконує символічну функцію, демонструючи неподільність правових та демократичних засад європейського політичного простору.

Не менш важливим компонентом є Копенгагенські критерії членства в ЄС [9], що визначають умови вступу нових держав до Союзу. Вони включають вимоги до демократичного врядування, дотримання верховенства права, забезпечення прав людини та захисту прав меншин. Завдяки цим критеріям європейська ідея набуває операціонального виміру: набір ціннісних вимог перетворюється на практичний механізм, відповідність якому визначає можливість інтеграції держави до європейського проекту.

Не менш значущим для розуміння ширшого контексту європейської ідентичності є Гельсінський заключний акт, ухвалений у рамках Наради з безпеки і співробітництва в Європі [17]. У цьому документі зафіксовані принципи суверенної рівності держав, непопущеності кордонів, невтручання у внутрішні справи та поваги до прав людини. Хоча він не належить безпосередньо до правової системи ЄС, Гельсінський акт можна вважати фундаментом ширшої європейської ідеї як архітектури безпеки, правопорядку та взаємної довіри на континенті.

Операціоналізація європейської ідеї відбувається не через побудову єдиної ідеології, а через закріплення універсальних цінностей у правових, політичних та інституційних формах. На відміну від ідеологічних доктрин авторитарного типу, що намагаються монополізувати істину, європейський проект ґрунтується на відкритості до різних форм політичної ідентичності, обмежених лише рамками прав людини та верховенства права.

Ця особливість – відсутність ідеології та наявність нормативно-ціннісного каркасу – робить європейську ідею унікальною. Вона стає антиподом до рашизму, що намагається оформити агресивну експансію під виглядом месіанської ідеології. Якщо рашизм прагне побудувати монополію на істину через ієрархію й культ традиційних цінностей, то європейська ідея захищає плюралізм як основу

стабільності та розвитку. Саме у цій дихотомії криється сутність сучасного конфлікту ідеологій на континенті.

Взаємини між рф та європейськими і євроатлантичними інституціями тривалий час не носили конфронтаційного характеру. До початку 2010-х років вони переважно вибудовувалися у форматі стратегічного партнерства, орієнтованого на взаємну інтеграцію у політичній, економічній та безпековій сферах. Це суттєво контрастує з російським ідеологічним дискурсом, де з кінця 1990-х років Захід системно репрезентувався як цивілізаційний конкурент і джерело загроз [1]. Така асиметрія засвідчує, що саме російська політична ідеологія стала ініціатором протиставлення, тоді як європейські та євроатлантичні документи тривалий час фіксували партнерські наміри.

Європейський Союз після набуття чинності Угодою про партнерство і співробітництво 1997 року створив широку інституційну основу для кооперації з Росією. Документ передбачав регулярний політичний діалог, розвиток економічної взаємодії та зближення у правовій сфері [18]. Подальший розвиток цієї взаємодії відбувся в 2003–2005 роках із запровадженням концепції «чотирьох спільних просторів» (економічного, свободи, безпеки і правосуддя, зовнішньої безпеки, науки, освіти та культури). У затверджених дорожніх картах ішлося про поступове регуляторне зближення, координацію в енергетичній сфері та посилення міжлюдських контактів [19]. Отже, стратегічні документи ЄС виходили з логіки співпраці та інтеграції, а не протистояння.

Подібним чином Північноатлантичний альянс після завершення холодної війни розглядав Росію як потенційного партнера у сфері колективної безпеки. Від 1997 року діяла Рада НАТО – Росія, яка створила платформу для політичного діалогу та координації дій у сфері безпеки. Стратегічна концепція НАТО 2010 року прямо задекларувала мету розбудови «справжнього стратегічного партнерства з Росією» та підтвердила готовність до спільної діяльності у сфері протиракетної оборони, боротьби з тероризмом і врегулювання регіональних конфліктів [20]. Це свідчить про те, що західна безпекова спільнота не розглядала Росію як основного опонента, натомість пропонуючи інтегративні механізми.

Зміна цієї парадигми настала лише після 2014 року. Анексія Криму та розв'язання війни на Донбасі зруйнували архітектуру партнерства, вибудовану у попередні десятиліття. Європейський Союз був змушений перейти до режиму секторальних санкцій і перегляду стратегічних документів, проте навіть тоді

акцент робився насамперед на відновленні міжнародного права та гарантій безпеки в Європі [21]. У Стратегічній концепції НАТО 2022 року Російська Федерація вперше була визначена як найбільш значуща та безпосередня загроза для безпеки союзників [20]. Таким чином, концептуальна трансформація західної політики відбулася як відповідь на порушення Росією норм міжнародного права, а не як ініціація конфронтаційної моделі.

Аналіз європейської та євроатлантичної рамки співпраці з росією дозволяє констатувати принципову асиметрію у формуванні наративів. Російська федерація, спираючись на ідеологеми євразійства та антизахідництва, які з часом щораз більше проектувалися на державну ідеологію, починаючи з кінця 1990-х років формувала образ Заходу як структурного супротивника. У свою чергу, Європейський Союз і НАТО протягом майже двох десятиліть послідовно розбудовували інституційні механізми партнерства. Лише відкрита збройна агресія Росії стала чинником, що спричинив докорінну зміну політичних оцінок Заходу. Це підтверджує односторонність протиставлення: ініціатором конфронтаційного наративу була росія, тоді як Європа тривалий час дотримувалася інтегративного та конструктивного підходу.

Висновки. Рашизм як ідеологія становить собою не лише локальний феномен російської

політики, а й глобальний виклик для сучасної системи міжнародних відносин. Його сутність полягає у навмисному конструюванні дихотомії «росія/Захід», що перетворює цивілізаційне різноманіття на арену конфронтації та виправдовує насильницьку експансію. Така модель мислення не передбачає можливості діалогу, оскільки заснована на принциповому запереченні рівності та універсальності правових і моральних норм. Вона прагне не до співіснування, а до витіснення альтернативних ціннісних систем, надаючи агресії статусу самопроголошеної «історичної місії». У цьому полягає ключова відмінність від європейського проекту, що інституціалізує свободу вибору, плюралізм і верховенство права як основу співжиття. Отже, протистояння між рашизмом та європейською ідеєю не можна розглядати лише як політичну суперечку чи конкуренцію моделей розвитку; воно є проявом глибинного цивілізаційного розриву між агресивною ідеологією винятковості та нормативним порядком універсальних цінностей. Саме тому аналіз рашизму відкриває не лише специфіку російської зовнішньої політики, але й ширшу проблему збереження міжнародного правопорядку, де вирішальною стає здатність демократичного світу зберігати стійкість перед спробами його підміни авторитарними доктринами.

Література:

1. Дугин А. Основы геополитики: геополитическое будущее России. 1997. URL: <https://staff.tiame.uz/storage/users/480/books/cYEgSOreAs8uzsIN1eYdVWxMPRIhFLPRZCj91Mca.pdf>
2. Дугин А. Четвёртая политическая теория. Москва: Евразийское движение, 2012. URL: <https://coollib.in/b/454627>
3. Нова редакція концепції зовнішньої політики Росії: аналіз змісту. *Національний інститут стратегічних досліджень*. 04.04.2023. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/nova-redaktsiya-kontseptsiyi-zovnishnoyi-polityky-rosiyyi-analiz>
4. Нова Стратегія національної безпеки Російської Федерації – між пропагандою та ігноруванням проблем. *Недержавний аналітичний центр «Українські студії стратегічних досліджень»*. 21.07.2021. URL: <https://ussd.org.ua/2021/07/21/nova-strategiya-natsionalnoyi-bezpeky-rosijskoyi-federatsiyyi-mizh-propagandoyu-ta-ignoruvannyam-problem/>
5. Путін наказав захищати «традиційні російські цінності». *Українська правда*. 09.11.2022. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/11/9/7375649/>
6. Росія оголосила про анексію окупованих територій України. *BBC news Ukraine*. 30.09.2022. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-63086413>
7. Consolidated version of the Treaty on European Union. 2012. *An official site of European Union*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12012M%2FTXT>
8. Charter of Fundamental Rights of the European Union. 2000 (з оновленням у 2012 р.). *An official site of European Union*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A12012P%2FTXT>
9. European Council in Copenhagen 21-22 June 1993. Conclusions of the Presidency. 1993. URL: <https://www.consilium.europa.eu/media/21225/72921.pdf>
10. Shehovtsev A. Aleksandr Dugin's Neo-Eurasianism And The Russian-Ukrainian War. *Politics of Eurasianism*. 2017. P.181–200. URL: https://www.researchgate.net/publication/392040700_Aleksandr_Dugin's_Neo-Eurasianism_And_The_Russian-Ukrainian_War
11. Bassin M., Pozo G. The Politics of Eurasianism: Identity, Popular Culture and Russia's Foreign Policy. London: Rowman & Littlefield, 2017. URL: https://www.academia.edu/88090271/Mark_Bassin_and_Gon-

- zalo Pozo eds *The Politics of Eurasianism Identity Popular Culture and Russia's Foreign Policy* London Rowman and Littlefield 2017
12. Kwiatkowski S. Is rashism a form of fascism? Comparison of definitions. *The Copernicus Journal of Political Studies*. 9.04.2025. № 1. P. 89–107. <http://dx.doi.org/10.12775/CJPS.2023/2024.005>
13. Rudyi N. Ruscism as a variant of the fascist form of state-legal regime *Social and Legal Studies*. 2023. Vol. 6, No. 2. P. 55–60. <https://doi.org/10.32518/sals2.2023.55>
14. Laruelle M. Russia's Ideological Construction in the Context of the War in Ukraine. *Institut français des relations internationales* 22.03.2024. URL: <https://www.ifri.org/en/studies/russias-ideological-construction-context-war-ukraine>
15. Torosyan V. Multi-faceted Eurasianism: a comparison in practice. *Review of Economics and Political Science*. 2023. 8 (5). P. 380–393. <http://dx.doi.org/10.1108/REPS-03-2023-0019>
16. Nugraha A. Neo-Eurasianism in Russian Foreign Policy: Echoes from the Past or Compromise with the Future? *Global Strategis*. 2015. Vol. 9 No. 1. URL: <https://e-journal.unair.ac.id/JGS/article/view/7728>
17. Helsinki Decalogue. 1 August 1975. URL: https://www.cvce.eu/content/publication/2005/7/12/1bccd494-0f57-4816-ad18-6aaba4d73d56/publishable_en.pdf
18. Agreement on partnership and cooperation establishing a partnership between the European Communities and their Member States, of one part, and the Russian Federation, of the other part. 1997. *An official site of European Union*. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/agree_internation/1997/800/oj/eng?utm_source=chatgpt.com
19. EU/Russia: The four “Common Spaces”. *An official site of European Union*. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/memo_05_103?utm_source=chatgpt.com
20. Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organization Adopted by Heads of State and Government at the NATO Summit in Lisbon 19-20 November 2010. URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20120214_strategic-concept-2010-eng.pdf?utm_source=chatgpt.com
21. NATO 2022 Strategic Concept. Adopted by Heads of State and Government at the NATO Summit in Madrid 29 June 2022. URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/6/pdf/290622-strategic-concept.pdf?utm_source=chatgpt.com
22. EU sanctions against Russia. *European Council. Council of the European Union*. URL: https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions-against-russia/?utm_source=chatgpt.com

Дата надходження статті: 30.09.2025

Дата прийняття статті: 20.10.2025

Опубліковано: 04.12.2025